

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТВАРИННИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

КРАСНОРУЦЬКИЙ Олексій¹, МАРЕНИЧ Тетяна²,
КАЛЬЧЕНКО Микола³, ЧУБ Олег⁴, ПРУСОВА Галина⁵

¹ Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://orcid.org/0000-0003-1744-3257>

² Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://orcid.org/0000-0003-3162-7394>

³ Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://orcid.org/0009-0009-2977-5049>

⁴ Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://orcid.org/0009-0000-2081-1183>

⁵ Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://orcid.org/0000-0002-2604-5720>

Статтю присвячено обґрунтуванню стратегічних орієнтирів удосконалення спеціалізації тваринницьких підприємств в умовах сучасних викликів. Доведено, що раціональна спеціалізація, враховуючи кліматичні зміни, воєнні загрози та сталий розвиток, підвищує стійкість аграрного сектору, сприяє збереженню ресурсів і забезпечує продовольчу безпеку України. Запропоновано при формуванні спеціалізації аграрних підприємств враховувати економічні, організаційні, технологічні, стратегічні та екологічні аспекти. Узагальнено принципи поєднання рослинництва і тваринництва в господарствах. Визначено ключові напрями удосконалення спеціалізації для відновлення і розвитку тваринництва. Рекомендовано застосування SWOT-аналізу спеціалізації тваринницьких підприємств для розробки стратегічних дій щодо посилення сильних сторін, мінімізації слабких, реалізації можливостей і протидії загрозам. Сформульовано основні заходи для поглиблення спеціалізації тваринницьких підприємств.

Ключові слова: спеціалізація; аграрні підприємства; тваринництво; ефективність; поєднання рослинництва і тваринництва; концентрація; сталий розвиток; управління.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-17-35>

Стаття надійшла до редакції / Received 01.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 22.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сучасних умовах ведення сільського господарства аграрні підприємства постають перед необхідністю підвищення своєї ефективності, конкурентоспроможності та стабільності розвитку. Одним із ключових інструментів досягнення цих цілей виступає спеціалізація – зосередження виробничої діяльності на окремих видах сільськогосподарської продукції чи технологічних процесах. Проте в умовах високої невизначеності спеціалізація є не лише економічною доцільністю, а й стратегічною потребою сучасного аграрного підприємства, яка дозволяє не просто виживати у конкурентному середовищі, а й розвиватися динамічно та системно. Стратегічне управління змінами галузевої структури аграрних підприємств сприяє досягненню їхньої ефективності, гнучкості та сталості. Воно дозволяє формувати адаптивну бізнес-модель, здатну успішно функціонувати в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Зараз більшість сільськогосподарських підприємств в Україні функціонують як багатогалузеві структури, основною спеціалізацією яких є виробництво зернових культур і насіння соняшника. Така галузева орієнтація зумовлює зменшення обсягів валової продукції, а також призводить до зниження рівня її товарності та загальної ефективності господарської діяльності. Для подолання цієї ситуації необхідно адаптувати спеціалізацію аграрних підприємств відповідно до викликів сьогодення.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика спеціалізації сільськогосподарського виробництва, її особливостей, факторів формування та критеріїв оцінки в умовах ринкової економіки, а також заходів для забезпечення ефективного розвитку і поглиблення спеціалізації, розглянута у наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких Канінський П. К. [1], Малік М. Й. [2], Павленко О. С. [3], Чукіна І. В. [4], Яворська Т. І. [5], Толанов Д. У. [6], Ганссон Х. [7], Ігнацок А. [8] та ін. Водночас комплексні дослідження цього процесу проведені обмежено, що призводить до появи різноманітних і часом суперечливих поглядів. Попри широке висвітлення проблематики

спеціалізації в науковій літературі, аспекти поглиблення спеціалізації аграрних підприємств України, які займаються тваринництвом, в умовах воєнного стану та зміни клімату залишаються недостатньо вивченими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування стратегічних орієнтирів удосконалення спеціалізації тваринницьких підприємств в умовах викликів сьогодення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження динаміки змін у галузевій структурі аграрних підприємств України свідчить про стійку тенденцію до скорочення частки продукції тваринництва у загальному обсязі валової сільськогосподарської продукції протягом усього періоду незалежності держави, що супроводжується відповідним зростанням питомої ваги продукції рослинництва (табл. 1).

Таблиця 1

Структура продукції сільського господарства за категоріями виробників (у постійних цінах 2021 року, відсотків до загального обсягу)*

Продукція	2015 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Підприємства				
Продукція сільського господарства	63,0	69,3	66,9	70,2
продукція рослинництва	67,8	72,8	70,0	73,0
продукція тваринництва	47,0	53,2	55,5	58,0
Господарства населення				
Продукція сільського господарства	37,0	30,7	33,1	29,8
продукція рослинництва	32,2	27,2	30,0	27,0
продукція тваринництва	53,0	46,8	44,5	42,0

*Джерело: сформовано на основі [9, с. 129]

Аналіз табл. 1 показує, що основними товаровиробниками є аграрні підприємства. При цьому збільшення частки продукції сільського господарства на підприємствах більшою мірою відбувається за рахунок виробництва продукції рослинництва. Питома вага продукції тваринництва за досліджуваний період у них теж збільшується – з 47% до 58%. У 2023 р. на підприємствах було вироблено 84,4% продукції рослинництва та 15,6% продукції тваринництва, в господарствах населення – відповідно 73,4% і 26,6% [9, с. 130]. І хоча частка господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції має стійку тенденцію до зменшення, вони залишаються вагомими виробниками продукції тваринництва. У 2023 році ці господарства забезпечили 62,2% обсягу виробництва молока, 50,3% – яєць, 90,1% – вовни та 25% – м'яса (у забійній масі) [9, с. 156]. Водночас великотоварні підприємства, що використовують прогресивні технології годівлі та утримання тварин, є основними виробниками тваринницької продукції вищої якості, оскільки продуктивність у них є більшою завдяки масштабам виробництва і поглибленої спеціалізації.

Аграрні трансформації негативно вплинули на спеціалізацію сільськогосподарських підприємств, яка нині переважно зосереджена на рослинництві з домінуванням зернових і технічних культур. Лише останнім часом спостерігається поживлення тваринництва, зокрема у свиначстві та молочному скотарстві. Загалом спеціалізація підприємств залишається відносно стабільною, але може змінюватися під впливом ринкових факторів, трансформаційних процесів, воєнних дій та зміни клімату. На наше узагальнення у сучасному розвитку спеціалізації аграрних підприємств простежуються три основні тенденції. Перша – спеціалізація на кількох видах продукції (1–2 у рослинництві й тваринництві) за одночасного розвитку додаткових і підсобних галузей – нині є домінуючою. Друга – зосередження на одному виді продукції (м'ясо, яйця, овочі, фрукти тощо), часто на промисловій основі з завершеним циклом виробництва, активною кооперацією та міжгосподарськими зв'язками. Також поширене комбіноване виробництво, що передбачає поєднання кількох галузей за раціональним співвідношенням основних, додаткових і підсобних напрямів діяльності.

Нинішній стан тваринництва не відповідає його потенціалу та характеризується стійким скороченням поголів'я у всіх категоріях господарств. Лише кожне п'яте підприємство займається тваринництвом, а в особистих селянських господарствах у середньому утримується 0,3 голови ВРХ та 0,5 свиней [10, с. 125]. У дореформений період чисельність великої рогатої худоби, зокрема

молочних корів, безпосередньо залежала від площі сільськогосподарських угідь підприємств, які самостійно формували власну кормову базу. Нині у таких галузях, як конярство, кролівництво, звірівництво й бджільництво, поголів'я збереглося переважно лише в населення. Реформування сільського господарства спричинило дисбаланс між рослинництвом і тваринництвом, часто – повну ліквідацію останнього через збитковість. За 2015–2023 рр. підприємства скоротили чисельність ВРХ в 1,4 раза, у т.ч. корів – в 1,3 раза, свиней – на 9,1%, овець і кіз – в 1,4 раза, птиці – на 5,2% [9, с. 153]. У них спад поголів'я був менший, ніж у господарствах населення. Попри загальні зусилля, довготривалу тенденцію до скорочення поголів'я зупинити не вдається.

Зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин суттєво ускладнює забезпечення населення України продуктами тваринного походження. У довоєнний період середньорічне споживання на одну особу становило лише 53% раціональної норми для молока та молочних продуктів, 67% – для м'яса і м'ясопродуктів, 95% – для яєць. Особливо низьким залишається споживання молочних продуктів та яловичини – нижчим за мінімальні норми. Внаслідок цього частка калорій, отриманих із продуктів тваринного походження, становить лише 30% за оптимального рівня 55%.

Поглиблення спеціалізації в сільському господарстві, з урахуванням фактичного розміру володіння та користування сільськогосподарськими угіддями, передбачає поєднання з іншими галузями для раціонального використання ресурсів та охорони навколишнього середовища. Так, у 2021 р. 22% підприємств контролювали 85,2% площі, при цьому середня площа перевищувала 500 га. З них 12,3% підприємств користувалися 48,8% земельних ділянок з площею на одне господарство від 1000 до 5000 га, а 25,3% загальної площі сільгоспугідь належали 1,5% підприємств із площею одного господарства понад 5000 га [10, с. 160]. Представлені дані вказують на те, що значна частина земельних ресурсів зосереджена у порівняно невеликій кількості підприємств із великими за площею господарствами. Така ситуація впливає на структуру аграрного виробництва та ефективність використання земель. Для порівняння: середній розмір сільськогосподарських земель з розрахунку на 1 фермерське господарство в Нідерландах за період 2000-2021 рр. зріс з 20,3 га до 34,6 га. 59,9% господарств займаються тваринництвом, з них 49,2% спеціалізуються на пасовищному тваринництві, а більшість провідних сільськогосподарських культур вирощують з метою їх подальшого використання при виробництві продукції із високою доданою вартістю [11]. Чітко визначена спеціалізація в аграрному секторі цієї країни сприяє щорічному вдосконаленню технологічних процесів і зростанню ефективності виробництва. Екологічна складова полягає в охороні сільськогосподарських угідь через їх консервацію та застосування органічних добрив. З 2000 по 2021 рік в Нідерландах площа земель в аграрному обороті зменшилася з 1,97 млн га до 1,80 млн га або на 8,6% [11].

Як і в промисловості, зростання продуктивних сил визначає поділ праці через концентрацію і спеціалізацію, однак особливості сільського господарства в Україні (земельні ресурси та сезонність) впливають на глибину спеціалізації. Розвиток продуктивних сил стимулює концентрацію, але природний характер виробництва вимагає галузевого комбінювання. Діалектика спеціалізації в сільському господарстві, на нашу думку, полягає в поєднанні інтеграції галузей із вимогами концентрації для підвищення ефективності діяльності.

При визначенні раціональної спеціалізації аграрних підприємств важливо знайти оптимальне поєднання галузей рослинництва і тваринництва, що забезпечить продуктивне використання земельних угідь. Для раціонального поєднання галузей слід враховувати такі умови: повне й максимально ефективне використання земельних ресурсів як основного засобу виробництва в сільському господарстві; раціональне використання засобів праці та енергоресурсів; найбільш продуктивне використання робочої сили протягом року та усунення сезонності сільськогосподарської праці; прискорення обороту вкладених у виробництво засобів і рівномірне надходження грошових коштів для розширеного відтворення; забезпечення екологічної збалансованості та охорони навколишнього середовища.

Удосконалення спеціалізації аграрних підприємств має бути спрямоване на зниження ризиків і підвищення фінансової стабільності з урахуванням ключових викликів сьогодення – зміни клімату, воєнні дії та необхідність сталого розвитку. Тому для обґрунтованого формування раціональної спеціалізації підприємства слід враховувати економічні, організаційні, виробничо-технологічні, стратегічні та екологічні аспекти її стану та розвитку (табл. 2). Тільки комплексний підхід з поєднанням різних аспектів забезпечить всебічну оцінку та обґрунтоване формування спеціалізації підприємства.

Таблиця 2

Основні аспекти формування раціональної спеціалізації аграрного підприємства*

Аспект	Характеристика аспекту
1. Економічний	Аналіз структури товарної продукції, прибутковості, витрат на одиницю продукції. Оцінка ефективності спеціалізації на основі економічних показників (рентабельність, собівартість, коефіцієнт спеціалізації тощо).
2. Виробничо-технологічний	Визначення основного напрямку виробництва з урахуванням технологічної сумісності галузей. Врахування рівня механізації, автоматизації, спеціалізованої техніки.
3. Організаційний	Аналіз структури управління, взаємозв'язку між основними та допоміжними галузями. Раціональне розміщення виробничих підрозділів і використання ресурсів.
4. Стратегічний	Розгляд спеціалізації як інструменту довгострокової конкурентної переваги. Адаптація до змін ринку, кліматичних і геополітичних умов.
5. Ресурсний	Оцінка наявних природних, трудових, матеріально-технічних ресурсів. Визначення доцільних напрямів спеціалізації на основі ресурсного потенціалу.
6. Екологічний	Врахування екологічних обмежень і впливу спеціалізації на навколишнє середовище. Формування сталих аграрних систем з урахуванням агроекологічного навантаження.

*Джерело: сформовано авторами

Зазначені виклики суттєво впливають на усталену спеціалізацію аграрних підприємств. Кліматичні зміни спричиняють порушення звичних агротехнологічних циклів, зниження врожайності, зміщення термінів посіву й збирання, дефіцит водних ресурсів, підвищення ризику поширення хвороб і шкідників. Воснні дії в Україні призвели до втрати частини виробничих потужностей, поголів'я тварин, інфраструктури, окупації або мінування сільськогосподарських угідь, порушення логістичних ланцюгів, доступу до ринків збуту, міграції трудових ресурсів. Сталий розвиток, як системна мета аграрного сектору, передбачає економічну ефективність, соціальну відповідальність і екологічну збалансованість. Вплив сучасних викликів на спеціалізацію аграрних підприємств представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Вплив сучасних викликів на спеціалізацію аграрних підприємств*

Виклик	Вплив виклику
Зміна клімату	Спеціалізація має враховувати: кліматичну резистентність сільськогосподарських культур; переорієнтацію на менш вологозалежні та більш адаптивні види продукції; розвиток зрошувального землеробства та агроекологічних практик; переорієнтацію на менш кормомісткі види тваринництва; поширення нових збудників хвороб.
Воснні дії	Спеціалізація вимагає: перегляду просторової та галузевої спеціалізації підприємств; децентралізації виробництва для зменшення залежності від зон ризику; інтеграції військових ризиків у стратегічне планування.
Сталий розвиток	Спеціалізація повинна: забезпечувати зниження антропогенного навантаження; підтримувати територіальні громади шляхом зайнятості та кооперації; сприяти розвитку переробки та замкнених виробничих циклів; орієнтуватися на органічне виробництво та екологічну сертифікацію.

*Джерело: сформовано авторами

Для адаптації до нових реалій товаровиробникам доцільно: оцінювати спеціалізацію через призму стійкості – з урахуванням не лише економічної, а й екологічної та соціальної ефективності; інвестувати в інновації – технології точного землеробства, адаптивні сорти, породи тварин, автоматизацію процесів годівлі, доїння, моніторингу стану тварин, впровадження біобезпеки, утримання тварин, цифрову трансформацію управління; розвивати диверсифіковану модель – з поєднанням основного напрямку й додаткових видів діяльності; долучатися до програм фінансової підтримки виробництва аграрної продукції; залучати міжнародні ресурси, перш за все, через гранти, проекти відновлення та кооперацію з ЄС тощо.

Відповідно раціональне поєднання рослинництва і тваринництва в аграрних підприємствах має базуватися на таких принципах: комплексність і замкнутий кругообіг ресурсів (забезпечення ефективного використання відходів рослинництва (солома, жом, кукурудзяне силосування) для кормів тваринам та застосування органічних добрив від тваринництва для покращення родючості ґрунтів); зональна відповідність і екологічна доцільність (вибір видів рослинництва та тваринництва з урахуванням кліматичних, ґрунтових та екологічних умов регіону, що мінімізує ризики та підвищує стійкість виробництва); ресурсна збалансованість (оптимальне співвідношення площ під кормовими культурами, зерновими та насінневими, відповідно до потреб поголів'я тварин, щоб уникнути дефіциту або надлишку кормової бази); економічна ефективність (орієнтація на максимізацію загального прибутку господарства за рахунок збалансованого розвитку

обох галузей, з урахуванням їхніх виробничих і ринкових особливостей); гнучкість і адаптивність (здатність змінювати співвідношення рослинництва і тваринництва відповідно до ринкових умов, кліматичних змін та наявності ресурсів); використання інноваційних технологій (впровадження сучасних методів вирощування культур та утримання тварин, що підвищують продуктивність та зменшують негативний вплив на довкілля); сприяння сталому розвитку (забезпечення збалансованого використання земельних, водних та інших природних ресурсів для довготривалої продуктивності і збереження екосистем).

У контексті відновлення та подальшого розвитку тваринництва в аграрних підприємствах, ключові напрями удосконалення спеціалізації господарств, які поєднують рослинництво і тваринництво, полягають у наступному (табл. 4).

Таблиця 4

Ключові напрями удосконалення спеціалізації підприємств, які поєднують рослинництво і тваринництво*

Напря́м	Основний зміст
1. Оптимізація галузевої структури	Формування раціонального співвідношення між рослинництвом і тваринництвом залежно від наявних ресурсів (земельних угідь, кормової бази, трудових і фінансових ресурсів). Перехід до більш диверсифікованих моделей господарювання задля підвищення стійкості до зовнішніх ризиків.
2. Розвиток внутрішньогосподарської інтеграції	Замкнене ресурсне коло: використання побічної продукції рослинництва (солома, кукурудзяні стебла тощо) як кормів і добрив. Застосування органічних добрив з тваринництва для підвищення родючості ґрунтів у рослинництві.
3. Створення кормової самозабезпеченості	Розширення площ під кормові культури, адаптовані до регіональних умов. Впровадження технологій силосування, сушіння та зберігання кормів для зменшення залежності від ринку. Власна переробка кормової сировини.
4. Удосконалення технологічної взаємодії галузей	Синхронізація виробничих циклів рослинництва і тваринництва для ефективного використання техніки, робочої сили та енергії. Впровадження агроекологічних систем управління (наприклад, сівозміни з включенням кормових бобових, які підвищують родючість ґрунту і забезпечують білковий корм; сівозміни з кормовими і сидеральними культурами, рештки яких після збирання зеленої маси збагачують ґрунт органікою).
5. Регіональна адаптація спеціалізації	Орієнтація на зональні особливості – вологість, ґрунти, наявність води, наявна кормова база, логістика і ринки збуту, що впливає на вибір культур і видів тварин. Створення мікрорегіональних моделей розвитку, що поєднують конкурентні переваги обох галузей.
6. Екологічна та енергетична ефективність	Використання біогазових установок для утилізації органічних відходів і виробництва енергії. Мінімізація втрат поживних речовин і викидів парникових газів.
7. Модернізація управління і планування	Використання цифрових технологій (GPS-моніторинг, аналітика, прогнозування) для управління всіма виробничими процесами. Планування спеціалізації з урахуванням довгострокової сталості та мінімізації ризиків.
8. Розвиток вертикальної інтеграції та переробки	Організація замкнених виробничо-збутових ланцюгів – від вирощування до переробки й реалізації продукції. Збільшення частки готової продукції з високою доданою вартістю (м'ясо-молочна продукція, напівфабрикати тощо).
9. Державна підтримка та партнерства	Участь у державних програмах підтримки, кооперації, інвестицій в інфраструктуру, доступ до пільгових кредитів. Співпраця з науковими установами для впровадження інновацій у спеціалізацію. Участь у програмах міжнародних партнерів.

*Джерело: сформовано авторами

Отже, для формування ефективної спеціалізації аграрним підприємствам, які поєднують рослинництво і тваринництво, необхідно забезпечити: оптимізацію галузевої структури, розвиток внутрішньогосподарської інтеграції, кормову самозабезпеченість, удосконалення технологічної взаємодії галузей, регіональну адаптацію спеціалізації, її екологічну та енергетичну ефективність, модернізацію управління і планування, розвиток вертикальної інтеграції та переробки, участь у державних програмах підтримки, кооперативних та міжнародних партнерствах.

Однією з ключових передумов розвитку спеціалізації є наявність стабільних ринків збуту сільськогосподарської продукції. Виробникам вигідно розширювати обсяги продукції, яка має постійний попит. Натомість труднощі з реалізацією окремих видів продукції змушують господарства відмовлятися від їх виробництва, навіть за сприятливих природно-економічних умов та інших позитивних факторів. Зокрема, органічні добрива можуть сприяти розвитку екологічного сільського господарства та зміцненню позицій України на світовому ринку. Проте через складні

технології та нижчу врожайність органічна продукція дорожча, що ускладнює її доступність для споживачів, особливо в умовах інфляції. Тому важливо не лише розвивати виробництво, а й формувати стабільний і доступний ринок.

Для аналізу перспектив розвитку спеціалізації тваринницьких підприємств доцільно використати метод SWOT-аналізу, який дозволяє оцінити стартову ситуацію об'єкта шляхом виокремлення його сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, формуючи структуроване інформаційне поле для прийняття обґрунтованих управлінських рішень (табл. 5).

Таблиця 5

SWOT-аналіз спеціалізації тваринницьких підприємств*

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
Наявність традицій тваринництва в окремих регіонах країни	Висока енерго- та ресурсоемність виробництва
Потенціал власної кормової бази та інтеграції з рослинництвом	Недостатній рівень технічного оснащення багатьох підприємств
Можливість спеціалізації на нішевих і преміум-сегментах (органіка, локальні продукти)	Дефіцит кваліфікованих кадрів у галузі
Гнучкість малих і середніх фермерських господарств до перебудови	Недостатній рівень переробки продукції безпосередньо в господарствах
Можливість створення кластерів і кооперативів	Обмежений доступ до фінансування та інвестицій
Стійкість та адаптивність в умовах війни суб'єктів господарювання	Практична неможливість релокації тваринницьких підприємств
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
Державна підтримка (субсидії, дотації, пільгове кредитування, податкові пільги), грантові та інвестиційні програми (у т.ч. післявоєнне відновлення)	Воєнні дії, окупація територій, знищення інфраструктури, мінування земельних угідь
Адаптація до вимог сталого розвитку та вихід на ринки ЄС, Близького Сходу, Азії	Кліматичні зміни, що ускладнюють традиційні способи утримання тварин
Впровадження новітніх технологій: автоматизація, біобезпека, цифровізація	Конкуренція з імпортною продукцією та ціноутворення на зовнішніх ринках
Розвиток кооперації та вертикальної інтеграції (виробництво-переробка-збут)	Епізоотичні ризики (АЧС, пташиний грип тощо)
Підвищення попиту на продукцію органічного, локального виробництва та з високою доданою вартістю	Високі витрати на дотримання екологічних і ветеринарних стандартів
Покращення освітнього рівня кадрів	Зменшення (відсутність) стимулів від держави для розвитку тваринництва

*Джерело: сформовано авторами

Частина впливових факторів (табл. 5) перебуває поза контролем підприємства, проте виважена державна політика щодо збереження та нарощення поголів'я у воєнний та повоєнний час може суттєво покращити ситуацію. Нагальним завданням аграрної політики є відновлення виробництва на деокупованих територіях. Для забезпечення довгострокової стійкості галузі тваринництва аграрним підприємствам необхідно чітко визначити, які стратегічні дії необхідні для того, щоб зміцнити сильні сторони, мінімізувати слабкі, реалізувати наявні можливості та ефективно протидіяти загрозам.

У свою чергу, на наш погляд, поглибленню спеціалізації діючих тваринницьких підприємств сприятимуть: визначення оптимального співвідношення між різними напрямками тваринництва (молочне, м'ясне скотарство, птахівництво, свинарство тощо) залежно від ресурсного забезпечення; відновлення або створення спеціалізованих господарств з урахуванням зонального розміщення; впровадження аграрно-тваринницьких кластерів, у яких корми, органічні добрива, енергія та відходи переробляються в замкненому циклі; розвиток власної кормової бази як умови економічної стабільності. Формування раціональної спеціалізації підприємств-виробників тваринницької продукції потребує: впровадження сучасних технологій; стимулювання розвитку тваринництва в регіонах, що постраждали від війни, через підтримку малого та середнього бізнесу; запобігання надмірній концентрації тваринництва в окремих регіонах з метою зниження ризиків; підвищення екологічної стійкості виробництва; розвиток кооперації та інтеграції. Збільшення частки переробки продукції тваринництва можливе шляхом розвитку молокопереробних і м'ясопереробних потужностей при фермах, а також виробництва готової продукції з високою доданою вартістю (сири, ковбаси, консерви). На державному рівні необхідно стимулювати відновлення поголів'я через субсидії, пільгове кредитування, програми компенсації втрат, а також впровадження державних цільових програм з відновлення тваринництва як складової продовольчої

безпеки. Слід забезпечити законодавчу адаптацію до ринкових умов і нових стандартів виробництва, які відповідають вимогам ЄС та міжнародних ринків, зокрема щодо сертифікації, простежуваності та дотримання стандартів благополуччя тварин.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Оптимізація спеціалізації аграрних підприємств виступає важливим інструментом їхньої адаптації до сучасних викликів. Формування спеціалізації з урахуванням зміни клімату, воєнних ризиків та принципів сталого розвитку сприятиме підвищенню стійкості аграрного сектору, ефективному використанню ресурсів і забезпеченню продовольчої безпеки України в довгостроковій перспективі. У процесі її визначення слід враховувати економічні, організаційні, технологічні, стратегічні та екологічні чинники. Запропоновані напрями вдосконалення спеціалізації, що поєднують рослинництво і тваринництво, сприятимуть відновленню й подальшому розвитку тваринництва на підприємствах. Застосування SWOT-аналізу у сфері спеціалізації дає змогу тваринницьким господарствам визначити пріоритетні стратегічні дії для посилення сильних сторін, зниження впливу слабких, використання можливостей і нейтралізації загроз. Це набуває особливого значення в умовах повоєнного відновлення сільського господарства та забезпечення стійкого розвитку тваринницької галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Канінський П. К. Наукові засади спеціалізації аграрного виробництва. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2006. № 3 (37). С. 174–180. URL: <https://ven.ztu.edu.ua/issue/view/6375>
2. Малік М. Й., Беженар І. М., Грищенко О. Ю. та ін. Науково-методичні засади поглиблення спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 104 с.
3. Павленко О. С., Вінченко І. І. Оптимізація виробничо-галузевої структури аграрного підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5672>
4. Чукіна І. В. Розвиток спеціалізації та диверсифікації як чинник управління результативності виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/118.pdf
5. Яворська Т. І. Оцінка рівня спеціалізації сільськогосподарського виробництва. *Вісник ХНТУСГ*. 2019. Вип. 202. С. 3–10. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/11725/1/18.pdf>
6. Tolanov D. U. Specialization of enterprises in agriculture and formation of optimal composition of industries. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*. 2022. Vol. 9 No. 9, pp. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/GBZ9U>
7. Hansson, H., Ferguson, R., & Olofsson, C. (2010). Understanding the diversification and specialization of farm businesses. *Agricultural and Food Science*, 19 (4), 269–283. DOI: <https://doi.org/10.2137/145960610794197605>
8. Ignaciuk A., Maggio G., Sitko N. Crop diversification increases productivity and stabilizes income of smallholders. FAO Agricultural Development Economics Policy Brief 8. Italy, Rome, 2018. URL: <https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/i9458en>
9. Статистичний щорічник України за 2023 рік. / За ред. І. Є. Вернера. Відпов. за вип. О. А. Вишневська. Київ : Державна служба статистики України, 2024. 265 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
10. Сільське господарство України за 2021 рік: статистичний збірник. / Відпов. за вип. О. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2022. 220 с. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/Статистичний%20збірник%20«Сільське%20господарство%20України»%202021%20рік%20.pdf>
11. Кернасюк Ю. Глибока спеціалізація та індустріалізація – основа аграрного успіху. *Growhow*. 24.02.2023. <https://www.growhow.in.ua/hlyboka-spetsializatsiia-ta-industrializatsiia-osnova-ahrarnoho-uspikhu/>

REFERENCES:

1. Kanins'kyu, P. K. (2006). Scientific principles of specialization of agricultural production. *Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky*. No. 3 (37), pp. 174–180. Available at: <https://ven.ztu.edu.ua/issue/view/6375>
2. Malik, M. Y., Bezhenar, I. M. and Hryshchenko, O. Yu. (2015). Naukovo-metodychni zasady pohlyblennya spetsializatsiyi v ahrarykh pidpryyemnyts'kykh strukturakh. [Scientific and methodological principles of deepening specialization in agricultural business structures]. NNTs «IAE». Kyiv. Ukraine.

3. Pavlenko, O. S. and Vinichenko, I. I. (2017). Optimization of the production and industry structure of an agricultural enterprise. *Efektivna ekonomika*. No. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5672>
4. Chukina, I. V. (2018). Development of specialization and diversification as a factor in managing the effectiveness of production and economic activities of agricultural enterprises. *Efektivna ekonomika*. No. 12. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/118.pdf
5. Yavors'ka, T. I. (2019). Assessment of the level of specialization of agricultural production. *Visnyk KhNTUSH*. Issue 202, pp. 3–10. Available at: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/11725/1/18.pdf>
6. Tolanov, D. U. (2022). Specialization of enterprises in agriculture and formation of optimal composition of industries. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*. Vol. 9. No. 9, pp. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/GBZ9U>
7. Hansson, H., Ferguson, R. and Olofsson, C. (2010). Understanding the diversification and specialization of farm businesses. *Agricultural and Food Science*, 19 (4), pp. 269–283. DOI: <https://doi.org/10.2137/145960610794197605>
8. Ignaciuk, A., Maggio, G. and Sitko, N. (2018). Crop diversification increases productivity and stabilizes income of smallholders. FAO Agricultural Development Economics Policy Brief 8. Rome, Italy. Available at: <https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/i9458en>
9. Staty'stychny'j shhorichny'k Ukrainy' za 2023 rik. (2024). [Statistical Yearbook of Ukraine for 2023]. In Verner, I. Ye. (ed.). Vyshnevska, O. A. (responsible for the publication). Derzhavna sluzhba staty'sty'ky' Ukrainy'. Kyiv, Ukraine. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf
10. Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy' za 2021 rik: staty'stychny'j zbirny'k. (2022). [Agriculture of Ukraine for 2021: statistical collection]. Prokopenko, O. (responsible for the publication). Derzhavna sluzhba staty'sty'ky' Ukrainy'. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/Статистичний%20збірник%20«Сільське%20господарство%20України»%202021%20рік%20.pdf>
11. Kernasyuk, Yu. (2023). Hlyboka spetsializatsiya ta industrializatsiya – osnova ahrarnoho uspikhu. [Deep specialization and industrialization are the basis of agricultural success]. *Growhow*. Available at: <https://www.growhow.in.ua/hlyboka-spetsializatsiya-ta-industrializatsiya-osnova-ahrarnoho-uspikhu/>

STRATEGIC GUIDELINES FOR IMPROVING THE SPECIALIZATION OF LIVESTOCK ENTERPRISES

KRASNORUTSKYY Oleksiy, MARENYYCH Tetiana,
KALCHENKO Mykola, CHUB Oleh, PRUSOVA Galina
Livestock Farming Institute of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

The article is devoted to justifying strategic guidelines for enhancing the specialization of livestock enterprises in the face of today's challenges. Analysis of the sectoral structure of agricultural enterprises in Ukraine has revealed a steady trend towards a decrease in the share of livestock in the formation of gross agricultural output, accompanied by a simultaneous increase in the share of crop production throughout the entire period of independence. In the process of modern specialization of agricultural production, three main trends are observed: the predominance of multi-sector specialization with a concentration on one or two types of products and the development of related industries; the spread of narrow-profile production with a completed technological cycle and a high level of cooperation; as well as the introduction of a combined type of management based on a rational combination of primary, additional and auxiliary industries. Deepening specialization in agriculture, taking into account the actual size of land ownership and use, involves integrating with other industries to ensure the rational use of resources and environmental protection. It is substantiated that improving the specialization of agricultural enterprises is a key factor in their ability to adapt to modern challenges. It has been proven that rational specialization should take into account climate change, military threats, and the requirements of sustainable development, which will contribute to increasing the stability of the agricultural sector, preserving resources, and fostering long-term food security in Ukraine. When developing it, it is proposed to consider economic, organizational, production, technological, strategic, and environmental aspects. The principles of rational combination of crop production and livestock production in agricultural enterprises are generalized (complexity and closed cycle of resources, zonal compliance and ecological feasibility, resource balance, etc.). Key areas for improving the specialization of farms engaged in crop production and livestock production have been identified, ensuring the restoration and further development of livestock production in agricultural enterprises. These include: optimization of the industry structure, development of intra-farm integration, creation of feed self-sufficiency, improvement of technological interaction among industries, regional adaptation of specialization, and environmental and energy efficiency, among others. The SWOT analysis of specialization will enable livestock enterprises to identify the strategic actions necessary to strengthen their strengths, minimize weaknesses, capitalize on existing opportunities, and effectively counter threats. This is especially relevant during the period of agricultural restoration after the war and for the long-term sustainability of the livestock industry. Directions and measures have been established that will contribute to the deepening of specialization in livestock enterprises. The following are identified as the main directions: optimal ratio between types of livestock farming, depending on resource supply; creation of specialized farms taking into account zonal location; introduction of agricultural and livestock clusters with a closed production cycle; and development of their own feed base. Rational specialization requires the introduction of modern technologies, support for small and medium-sized businesses in the affected regions, the prevention of excessive concentration in livestock farming, increased environmental sustainability, and the development of cooperation. Increasing the share of processing is possible by developing dairy and meat processing facilities at farms and producing products with high added value. At the state level, support is needed through subsidies, preferential lending, compensation programs, and the implementation of targeted programs to restore livestock farming. It is also important to ensure the adaptation of legislation to market conditions and EU requirements for certification, traceability, and animal welfare standards.

Keywords: specialization; agricultural enterprises; livestock; efficiency; combination of crop and livestock production; concentration; sustainable development; management.